

Лекція у вищій школі: технологія підготовки та проведення

Лекція (з лат. *lectio* – читання) – це стрункий, логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу навчального предмету, ілюстрований за необхідністю наочністю та демонструванням дослідів. Лекція має органічно поєднуватися з іншими видами навчальних занять, слугувати підґрунтям для поглиблення і систематизації знань, які набуваються студентами в процесі аудиторної та позааудиторної навчальної роботи.

Методика підготовки і проведення лекції має свою специфіку, на якій зупинимось детальніше. Найперше слід зазначити, що сучасна лекція – це посвячення слухачів у процес сумісної наукової роботи, залучення їх до наукової творчості, а не тільки передавання наукової істини. Тому характерною особливістю сучасної лекції має бути діяльнісна основа, яка означає не механічне поєднання діяльності викладача і студента, а перш за все їх взаємодію у сумісному навчальному пошуку.

Згідно вимог сучасної дидактики вищої школи лекція повинна забезпечувати:

- великий об'єм чітко систематизованої і концентрованої, методично грамотно опрацьованої сучасної наукової інформації;
- доказовість і аргументованість суджень;
- достатню кількість фактів, аргументів, прикладів, текстів чи документів, які підтверджують основні тези лекції;
- ясність, логічність і лаконічність викладу інформації;
- активізацію навчально-пізнавальної діяльності слухачів різноманітними засобами;
- чітке окреслення кола запитань для самостійного опрацювання з посиланням на джерела інформації;
- аналіз різних точок зору на вирішення поставлених проблем;
- надання студентам можливості слухати, осмислювати і нотувати отриману інформацію;
- встановлення контакту з аудиторією та забезпечення ефективного зворотного зв'язку;
- педагогічно доцільне використання різноманітних засобів наочності;

- педагогічну завершеність (повне висвітлення наукової проблеми чи теми з логічними висновками).

Дидактична цінність лекції полягає в тому, що студент отримує можливість засвоїти значно більший об'єм інформації ніж за той самий час самостійної роботи. Під час лекції досвідчений викладач може ефективно впливати на погляди і переконання студентів, формувати у них уміння критично оцінювати отриману інформацію, ознайомлювати слухачів з новітніми науковими досягненнями. Лекція слугує своєрідним дороговказом для студентів у неосяжному морі інформації. Вона незамінна, коли відчувається дефіцит літератури. Однак лекція має і певні недоліки: привчає студентів до пасивного сприймання інформації і її механічного запису, гальмує бажання самостійно опрацьовувати інші джерела окрім конспекту, звужує навчання у ВНЗ до школярства (наприклад, простого відтворення прослуханого) тощо.

Проведені дослідження (А.І. Кузьмінський) показують, що після лекції з усього обсягу інформації студенти можуть відтворити лише 10-15% (як говорить народна мудрість: «В одне ухо влетіло, в друге вилетіло»). Окрім того великі потоки слухачів (більше 50 осіб) позбавляють викладача можливості ефективного управління розумовою діяльністю студентів. Відсутність бажання студентів активно працювати на лекції може мати декілька причин, найбільш типовими з яких є наступні:

- невідповідність рівня складності пропонованого на лекції матеріалу рівню підготовленості студентів до його сприйняття;
- надмірна теоретизація матеріалу або навпаки його спрощення, «розжовування» до примітивізму;
- відсутність зв'язку між теоретичним матеріалом і його практичною значущістю;
- відсутність у студентів мотивації до вивчення конкретного предмету у зв'язку з відсутністю розуміння його ролі в майбутній професійній діяльності;
- недостатня психолого – педагогічна та методична підготовка викладача, його невміння цікаво і доступно викладати навчальний матеріал, продумувати кожен фрагмент лекції та зацікавити ним слухачів.

У зв'язку з цим приведемо одне порівняння: за даними американських фахівців підготовка до інтенсивної одногодинної лекції потребує від викладача щонайменше 30-40 годин підготовки*. Іншими словами, «високий енергетичний імпульс» лекції повинен забезпечуватися потужною і довготривалою «акумуляцією» інформаційної енергії. Отже, важливим показником лекції має бути її змістовність та інформативність - сукупність нових знань з теми, їх повнота і достовірність.

Досвідчені викладачі досягають оптимального рівня інформативності завдяки певному обмеженню надмірності інформації. Така надмірність у лекції показує наскільки кількість вимовлених оратором слів перевищує мінімальну кількість їх, безумовно необхідну для передавання певного обсягу знань. Молодим викладачам можна порадити проаналізувати рівень надмірності свого мовлення. Для цього слід записати фрагмент своєї лекції так, як вона була подана студентам, і проаналізувати скільки слів можна скоротити, не зруйнувавши змісту висловленого.

Експериментально встановлено, що слухач зазвичай може запам'ятати і відтворити не більше 5-9 одиниць інформації. Тому на лекції доцільно аналізувати не більше 5 основних питань. Що ж стосується кількості рис аналізованих явищ, то тут слід обмежуватися максимальним числом - 9, що є межею короткотермінового запам'ятовування. Однією з важливих рис лекторської майстерності варто вважати вміння викладача використовувати в лекції *оптимальну* кількість змістових, відомих раніше і нових відомостей, зокрема цифрових.

Отже, лекційний матеріал повинен старанно відбиратися, а на лекціях обговорюватися тільки найбільш важливий у змістовому і структурному значенні навчальний матеріал. Студент повинен чітко усвідомлювати, яку конкретно інформацію він повинен засвоїти на лекції, яку - в процесі практичних занять та в процесі самостійної роботи. Тому на самому початку викладання курсу бажана *вступна лекція*, яка у стислій, а можливо у схематичній, формі могла б надати інформацію про завдання, зміст і структуру усієї навчальної дисципліни, її взаємозв'язки з іншими

* Попков В.А., Коржув А.В. Дидактика высшей школы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Изд. центр «Академия», 2004. - с. 103.

дисциплінами, значення у фаховій підготовці спеціаліста. Зміст і деталізація рекомендацій викладача щодо навчальної діяльності на лекції визначається тим, на якому курсі читається лекція і зі студентами якої форми навчання (денної чи заочної) проводиться заняття. Для студентів заочної форми навчання слід використовувати **настановчі лекції**. На такій лекції окрім розкриття предмету і завдання навчальної дисципліни, визначення кола її проблем, необхідно зробити огляд наявних джерел інформації, сформулювати методичні поради щодо організації самостійної роботи, окреслити терміни та зміст контрольних заходів, висловити рекомендації відносно форм звітності про хід та результати опрацювання навчального матеріалу.

Оглядову лекцію найчастіше читають перед виробничою практикою, державними іспитами, перед виконанням курсових чи дипломних робіт, абітурієнтам - перед вступними іспитами (якщо ВНЗ їх проводить).

Головне завдання оглядової лекції полягає в забезпеченні взаємозв'язку і наступності між вивченими темами, між теоретичними заняттями і практичними вміннями. Мета такої лекції – узагальнення і систематизація наукових знань.

Зазвичай стрижнем оглядової лекції виступає концептуальна основа всього курсу і його найбільших розділів.

Традиційним типом у практиці вищої школи постають **тематичні лекції**. Їх призначення полягає в розкритті певної теми навчальної дисципліни, пояснення студентам інформації, що має бути ними осмислена, засвоєна і використана в ближній перспективі на практичних заняттях, а в далекій перспективі – у майбутній фаховій діяльності.

За способом викладу навчального матеріалу можна виокремити такі види лекцій:

- проблемні лекції;
- лекції – візуалізації;
- лекції – консультації;
- бінарні лекції;
- лекції – бесіди;
- лекції – дискусії;

- лекції із заздалегідь запланованими помилками;
- лекції з аналізом конкретних ситуацій;
- лекції – конференції;
- лекції – прес-конференції.

Проблемна лекція

На відміну від інформаційної лекції, на якій студенти отримують підготовлену викладачем інформацію, на проблемній лекції, новий теоретичний матеріал подається як невідоме, яке слід відкрити, вирішивши проблемну ситуацію. Завдання педагога полягає в необхідності прогнозувати проблемну стратегію навчання, забезпечити участь студентів у аналізі виниклого протиріччя, залучати їх до вирішення проблемних ситуацій, вчити висувати оригінальні шляхи їх вирішення, вчити аналізувати отриману нову інформацію в світлі відомих теорій, висувати гіпотези і використовувати різноманітні методи для їх вирішення.

Дидактичні особливості проблемної лекції висвітлені в дослідженнях М.І. Махмутова, О.М. Матюшкіна, В. Окоця, М.М. Скаткіна, І.Я. Лернера, А.В. Фурмана та інших вчених, які сформулювали поняття «проблема», «проблемна ситуація», «проблемне навчання».

На проблемній лекції залучення студентів до активної діяльності здійснюється викладачем за допомогою створення проблемних ситуацій.

Проблемна ситуація – ситуація, для оволодіння якою окремий суб'єкт (або колектив) має знайти і застосувати нові для себе знання чи спосіб дій*. У проблемному запитанні, у проблемній ситуації завжди повинна мати місце суперечність, наприклад: суперечність між теоретично можливим способом розв'язання задачі та його практичною недоцільністю, відсутністю методів аналізу і обробки реально існуючих фактів, суперечність між науковими фактами і життєвими уявленнями студентів і т.п.

У вищій школі, в основному, використовуються наступні варіанти проблемного навчання:

1. Проблемний виклад навчального матеріалу в монологічному режимі лекції чи діалогічному режимі семінару.

* Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. Київ, "Либідь", 1997. – с. 271.

2. Проблемний виклад навчального матеріалу на лекції, коли викладач ставить проблемні питання, висуває проблемні завдання і сам їх вирішує, при цьому студенти частково залучаються до пошуку рішення.
3. Частково-пошукова діяльність студентів у процесі виконання експерименту, лабораторних робіт, під час проблемних семінарів, евристичних бесід. Викладач заздалегідь визначає проблему, вирішення якої спирається на ту базу знань, яку повинні мати студенти. Поставлені викладачем запитання повинні викликати інтелектуальні утруднення у студентів і потребувати цілеспрямованого мисленнєвого пошуку.

✓ Для створення проблемної ситуації С.С. Вітвицька пропонує використовувати наступні прийоми:

- пряма постановка проблеми;
- проблемне завдання у вигляді запитання;
- повідомлення інформації, яка містить суперечність;
- повідомлення протилежних думок з будь-якого питання;
- звернення уваги на те чи інше життєве явище, яке потрібно пояснити;
- повідомлення фактів, які викликають непорозуміння;
- співставлення життєвих уявлень з науковими;
- постановка питання, на яке повинен відповісти студент, прослухавши частину лекції, і зробити висновки.

Засобом управління мисленням студентів на навчально-проблемній лекції має бути система заздалегідь підготовлених викладачем проблемних та інформаційних запитань, які скеровують навчально-пізнавальну діяльність студента. П. Підласий, Л. Фрідман та М. Гарунов пропонують таку структуру проблемної лекції (табл 3).

Цінним у проблемній лекції є те, що логіка навчального пізнання ніби імітує логіку наукового пізнання. Однак ефективність проблемної лекції знижується в великих аудиторіях (більш ніж 50 студентів), а також суттєво залежить від рівня підготовки студентів до такого виду роботи.

Таблиця 3

Структура проблемної лекції

№ з.п.	Етапи	Цілі викладача	Прийоми та способи діяльності викладача
1	Вступ	Оволодіти увагою аудиторії, викликати інтерес	Розпочати лекцію з несподіваної репліки, факту, жартівливого зауваження, історичного екскурсу
2	Постановка проблеми	Показати актуальність проблеми, проаналізувати суперечності, часткові проблеми, сформулювати загальну проблему	Звернення до інтересів слухачів, їх потреб, посилання на факти, документи, авторитетні висловлювання, аналіз усталених, але неправильних поглядів
3	Розчленування проблеми на підпроблеми, задачі, запитання	Чітко виокремити перелік проблем, задач, запитань, розкрити їх сутність	Обґрунтування логіки розв'язання проблеми, побудова загальної схеми розв'язання проблеми, ідеї, гіпотези, пошук засобів вирішення, можливі результати, наслідки
4	Виклад своєї позиції, підходів, засобів розв'язання	Показати у порівняльному аналізі власні підходи, позиції та інші думки	Обґрунтування доказів, суджень, аргументів використання прийомів критичного аналізу, порівняння
5	Узагальнення, висновки	Сконцентрувати увагу аудиторії на головному, сформулювати резюме висловленого	Висловлювання, твердження, що інтегрує головну ідею, думку, використання найсильнішого аргументу, крилатого вислову. Показ перспективи розвитку ідеї, можливостей практичного використання отриманих висновків

Лекція – візуалізація (з лат. visualis - зоровий) передбачає візуальну форму подання лекційного матеріалу за допомогою технічних засобів, опорних конспектів на паперових носіях або за допомогою аудіо-відеотехніки. Читання такої лекції передбачає коментування візуальних,

раніше підготовлених, матеріалів. Викладач використовує демонстративні матеріали, форми наочності (натуральні об'єкти, фотографії, структурно-логічні схеми тощо), які не лише доповнюють словесну інформацію, а й самі виступають носіями змістової інформації.

Зазначимо, що в процес проведення лекцій-візуалізацій слід активно залучати новітні інформаційні технології, зокрема Smart-технології*. З використанням інтерактивних дошок SMART Board змінюється сам спосіб подачі інформації, оскільки стають легкодоступними відео, аудіо системи, проєкції. Інтернет-лекція може набувати вигляду мультимедійної презентації. Перевагою використання програмного забезпечення SMART Board, а саме програми SMART Notebook, є те, що під час заняття викладач може легко перебудувати сам процес викладання залежно від обставин, вносити корективи, додаткові ілюстрації, коментарі та ін. Програмне забезпечення інтерактивної дошки SMART дає можливість фіксувати інформацію в процесі демонстрації, записувати звук, послідовність дій користувачів дошки, фіксувати зміни в демонстраційних матеріалах, анутовувати їх та відтворювати збережену інформацію. Однак, використовуючи технічні засоби в процесі навчальних занять, слід виходити з того, що вони не є самоціллю, а лише засобом розв'язання конкретних освітньо-виховних завдань.

Наш досвід свідчить про ефективність використання на лекції-візуалізації методики опорних конспектів.

Опорний конспект (ОК) – це наочна структурно-логічна схема, за допомогою якої у згорнутому вигляді подається навчальний матеріал з урахуванням суттєвих зв'язків і взаємовідносин.

Педагогічна особливість опорного конспекту полягає у тому, що навчальний матеріал пропонується у вигляді компактною структурно-логічної схеми, яка швидко запам'ятовується, має вигляд системи дидактичних блоків із закодованим в ній змістом навчального матеріалу. ОК легко відтворюється, що дозволяє створювати ситуацію успіху у навчанні.

Дидактична сутність опорного конспекту визначається системою

* Методика застосування технології SMART Board у навчальному процесі: Навчальний посібник / Г.Ф.Бонч-Бруєвич, В.О.Абрамов, Т.І.Носенко. – К.: КМПУ ім. Б.Д.Грінченка, 2007. – 102 с.

ключових слів чи фраз, абрєвіатур, малюнків, графіків, формул, умовних знаків чи інших засобів кодування, які дозволяють швидко засвоїти і відтворити зміст вивченого матеріалу.

Психологічна сутність опорного конспекту полягає в інтенсифікації навчально-пізнавальної діяльності студентів шляхом створення сприятливих умов для ефективного перебігу процесів сприймання, запам'ятовування і відтворення великих за обсягом і цілісних за характером масивів навчальної інформації.

Складаючи опорний конспект, слід урахувати наступне:

1. Опорний конспект, як матеріальний носій навчальної інформації, – це елемент інформаційної системи, яка відображує структуру навчальної дисципліни і внутрішню логіку наукового змісту кожної її частини.
2. Дидактична особливість опорного конспекту, як засобу навчання, полягає у тому, що в його змісті кодується достатньо великий обсяг навчальної інформації: зміст теми, розділу, модуля, частини курсу чи навчальної дисципліни в цілому. Система опорних конспектів з навчальної дисципліни може: структуруватися як ієрархія тематичних опорних конспектів, в яких зі збільшенням об'ємів навчального матеріалу відбувається зменшення, узагальнення чи укрупнення блоків інформації, тобто тематичні опорні конспекти стають ніби блоками ОК частини курсів, останні – блоками опорних конспектів навчальної дисципліни в цілому.
3. В ОК відтворюється головний зміст навчального матеріалу - його основа. Надзвичайно велике значення при створенні і використанні опорних конспектів має урахування і відображення суттєвих зв'язків і взаємовідносин між навчальними елементами (поняттями, законами і закономірностями, проблемними питаннями, окремими темами тощо). Допущені помилки можуть звести нанівець дидактичну цінність ОК, перетворити його в інструмент бездумного запам'ятовування і несвідомого відтворення. При організації роботи студентів з опорними конспектами слід запобігати механічного переказу змісту, бо в такому випадку ефективність ОК знижується і може замість позитивного ефекту наносити шкоду.
4. При конструюванні ОК бажано дотримуватися наступного

алгоритму:

- окреслити послідовність вивчення матеріалу дисципліни, його структуру та основні проблеми, навколо яких можна генералізувати (об'єднувати) змістові блоки ОК;
- встановити системи зв'язків між окремими блоками навчального матеріалу на основі змістових зв'язків;
- виокремити в кожному блоці положення, які розкривають його зміст і визначити засоби кодування цих положень (графічні форми, слова, фрази, умовні знаки, аббревіатури, скорочення, спрощені малюнки, графіки, схеми, таблиці, окремі формули і позначення);
- побудувати ескіз ОК та апробувати його серед колег або в експериментальній групі студентів. Внести доповнення, а при необхідності – зміни;
- виготовити на основі ескізу оригінал, придатний для використання.

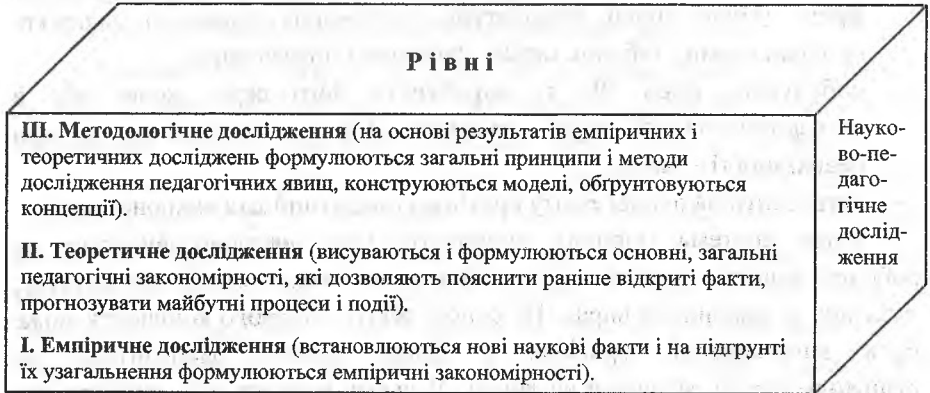
Якщо система опорних конспектів буде використовуватися як робочий зошит студента, слід залишити достатньо місця для нотаток, запитань та виконання вправ. На основі ескізу опорного конспекту може бути виготовлений оригінал у формі слайду, діапозитиву чи різнокольорового малюнка на дошці. У цьому випадку слід подбати про реалізацію принципу наочності: досягти виразності написів та малюнків, використання різноманітних підкреслювань, подбати про використання різного шрифту, різних за розміром літер, цифр тощо. Як зразок приведемо ОК за темою «Основні етапи і логіка наукового дослідження».

Опорний концепт (зразок)

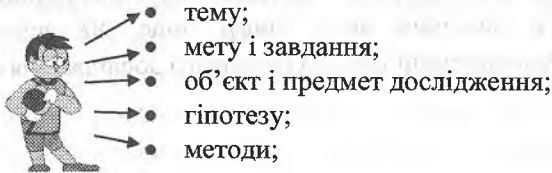
Основні етапи і логіка наукового дослідження в педагогічних науках

Науково-педагогічне дослідження – осмислений, цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням конкретного наукового апарату і методів педагогічного дослідження.

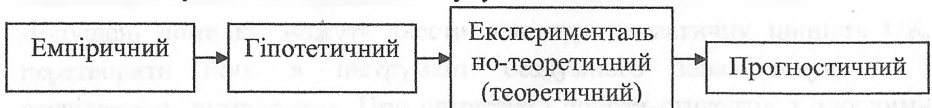
В педагогіці розрізняють три рівня наукових досліджень (Е.І. Монозон).

Наукове дослідження має загальноприйняті методологічні параметри:

Логіка науково-дослідного пошуку містить декілька етапів:

Основні критерії якості наукового дослідження:

- ! актуальність;
- наукова новизна;
- теоретична і практична значущість.

О'кей з ОК !

Бінарна лекція (з лат. *binarius* – той, що складається з двох частин) – лекція, що полягає в діалозі двох викладачів, які читають лекцію за однією і тією ж темою, але є, наприклад, представниками різних наукових шкіл, кафедр або теоретиком і практиком.

Проблематизація лекції відбувається за рахунок як форми так і змісту. Наявність двох джерел інформації, двох точок зору на одну наукову проблему вчить студентів порівнювати, висловлювати критичні зауваження, толерантно сприймати різні наукові концепції, формує у них культуру дискусії.

Методика бінарної лекції досить складна. Вона передбачає глибоке попереднє обговорення теоретичних питань викладачами – учасниками бінарної лекції, володіння ними розвинутою комунікативною і загальною культурою, наявність здібностей до імпровізації, інтелектуальної та психологічної сумісності.

Лекція – консультація організовується за різними сценаріями. Перший варіант може здійснюватися за логікою «Попередня підготовка студентів за конкретною темою → підготовлені ними запитання для поглиблення знань → відповіді викладача». Другий варіант може мати наступний вигляд: «Висвітлення нової теми викладачем → запитання студентів → відповіді викладача → узагальнення і підведення підсумків». Можна використати і такий варіант лекції-консультації: студентам попередньо роздають розгорнуті конспекти або опорні конспекти лекції, а під час її проведення відповідають на виниклі запитання.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками – одна з найскладніших видів лекції у ВНЗ. Методика проведення лекції такого типу має щонайменше два різновиди. Перший – викладач на протязі певного проміжку часу подає лекційний матеріал з його фіксацією на дошці. В результаті виконання певних дій студенти разом з викладачем приходять до парадоксальних результатів: наприклад $2 \times 2 = 5$. Студентам пропонують знайти в логіці розмірковувань помилки, які спричинили подібний результат. За іншим сценарієм викладач передбачає використати в лекції певну кількість типових помилок, про що повідомляє студентам на початку лекції. Завдання студентів полягає у виявленні і фіксуванні цих помилок на полях конспекту. На аналіз змісту та причин помилок відводиться певний час. Подібна лекція одночасно виконує

стимулюючу, розвивальну та контролюючу функції.

Лекція-бесіда (або лекція-діалог з аудиторією) – найбільш типова форма активного залучення студентів до навчального процесу.

Бесіда як метод навчання відома ще за часів Сократа. Бесіда передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Перевага бесіди полягає у тому, що вона дозволяє прикути увагу слухачів до найбільш важливих питань з теми, визначити зміст і темп викладу навчального матеріалу з урахуванням особливостей аудиторії. Активну участь студентів у бесіді можна забезпечити різними прийомами. Наприклад, на початку лекції викладач пропонує аудиторії запитання, призначене не для контролю успішності засвоєння знань, а для виявлення думки і рівня ознайомленості слухачів з даною проблемою, ступеня їх готовності до сприйняття наступного матеріалу. Запитання адресуються всій аудиторії, а студенти можуть відповідати з місць. Для економії часу запитання бажано формулювати так, щоб на них можна було давати короткі відповіді. З урахуванням думок студентів викладач конструє виклад матеріалу під час лекції і має при цьому можливість більш аргументовано доводити кожен тезу виступу. Запитання до аудиторії можуть бути як елементарні (для того, щоб зосередити увагу слухачів), так і проблемні. Студенти, обмірковуючи відповідь на задане питання, отримують можливість самостійно дійти висновків і узагальнень, які викладач мав їм повідомити в якості нових знань, або ж зрозуміти глибину і важливість проблеми, яка обговорюється. Останнє, у свою чергу, підвищує інтерес і ступінь сприйняття матеріалу.

Друга форма проведення лекції-діалогу - це залучення студентів до колективного дослідження. Викладач пропонує слухачам сумісними зусиллями довести те чи інше правило, закономірність процесу, явища. При цьому він звертається до досвіду і знань аудиторії. Уточнюючи і доповнюючи відповіді, викладач підводить теоретичну базу під практичний колективний досвід, записує висновки на дошці. Звичайно, у такому випадку часу витрачається більше, але дидактичний ефект лекції-бесіди досить значний.

Лекція-дискусія. У цій ситуації викладач не тільки використовує відповіді слухачів на його запитання, а й організовує вільний обмін

думками в інтервалах між логічними розділами. Це активізує пізнавальну діяльність аудиторії, дозволяє викладачеві керувати колективною думкою, долаючи негативні установки і помилкові думки деяких студентів, водночас глибоко поважаючи право особистості на висловлювання власних поглядів.

Як приклад майстерності приведемо лекції-дискусії професора Московського університету Т.М. Грановського. К.Д. Ушинський, згадуючи студентське життя, писав, що коли лекцію читав Грановський, у навколишніх трактирах-своєрідних студентських клубах, не було жодного студента. О.І. Герцен, високо оцінюючи глибину думок, мистецтво і толерантність професора, так описує закінчення однієї з його лекцій: «На останній лекції аудиторія була заповнена вщент. Коли він (Грановський) у заключній частині став говорити про слов'ян, якість тремтіння пробігло по аудиторії, сльози були на очах і обличчя усіх набрали шляхетного вигляду... «Дякую тим, - так закінчив він, - котрі з симпатією слухали мене і поділяли добродійність моїх наукових переконань, дякую і тим, котрі, не поділяючи їх, з відкритим чолом, прямо і благородно висловлювали свою протилежність. Ще раз дякую усім»¹.

Лекція з аналізом конкретних ситуацій - один із засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. За формою така лекція виглядає як дискусія, однак для обговорення викладач пропонує не запитання, а наводить конкретну життєву виробничу чи науково-історичну ситуацію. Іноді обговорення мікроситуації використовується як своєрідний пролог до наступної частини лекції. Це необхідно для того, щоб зосередити увагу аудиторії на окремих проблемах, підготувати до глибокого сприймання навчального матеріалу.

Лекція-конференція проводиться як науково-практичне заняття за попередньо окресленою проблемою і системою доповідей, підготовлених студентами, для її аналізу. Кожен студентський виступ має бути логічно завершеним і відповідати запропонованій викладачем програмі. Система виступів дозволить різнобічно висвітлити актуальні наукові проблеми. Для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів можна

¹ Герцен А.И. Полн. собр. соч. и писем / Под ред. М.К.Лемка. - М., 1915. - т.3. - с. 546.

При підготовці та проведенні лекції викладачеві бажано скористатися наступними рекомендаціями

1) При плануванні лекції слід:

- чітко визначити місце лекції в структурі навчального курсу, її тему та завдання (дидактичні, виховні, розвивальні) з урахуванням особливостей студентської аудиторії;
- згідно навчальної програми скласти план лекції;
- опрацювати джерела інформації (варто зібрати більше матеріалу, ніж можете використати, відокремити основну та другорядну інформацію, систематизувати її);
- продумати вступ до лекції (цікаве запитання, цитата, історичний факт тощо);
- скласти конспект (тези чи розгорнутий план лекції);
- підкреслити в конспекті основне, що обов'язково слід повідомити студентам;
- перевірити за словником зміст нових слів, визначити наголоси та правопис;
- продумати висновки: максимально короткий зміст основних тез лекції;
- сформулювати поради студентам щодо самостійної роботи над темою і матеріалами лекції;
- спрогнозувати можливі запитання студентів та продумати відповіді на них;
- перевірити час виступу, проаналізувати, яку інформацію варто додати чи вилучити з виступу.

2) Перед початком лекції слід уявити позитивну реакцію аудиторії.

3) При проведенні лекції необхідно:

- установити візуальний і емоційний контакт з аудиторією;
- звертатися до студентів, бути приязним, говорити «ми», а не «ви»;
- дати зрозуміти, що матеріал цікавий, необхідний для професійної діяльності і зрозумілий для слухачів;
- зацікавлювати аудиторію. Розвивати у студентів звичку зосереджено працювати, зберігати високий рівень уваги.

Пам'ятайте пораду відомого педагога П.Ф. Каптерєва, який

зазначив, що навчати неухважного це те ж саме, що наповнювати бездонну діжку.

- слідувати за темпом мовлення (оптимальним темпом є 60-80 слів за хвилину);
- надавати можливості студентам обдумати і записати основні тези;
- ілюструвати сказане;
- висловлювати своє ставлення до сказаного;
- вживати терміни, звичні для аудиторії, незрозумілі чи вперше вживані – пояснювати та записувати на дошці;
- не читати, а розповідати;
- говорити впевнено, стежити за культурою мовлення;
- стежити за жестами, мімікою і візуальними сигналами слухачів, реагувати на них;
- бути натхненим і надихати аудиторію на успішну роботу;
- зорієнтувати студентів на самостійне опрацювання лекційного матеріалу, нагадуючи відоме правило про повторення.

Ще одне питання, яке хвилює викладачів – початківців: «Чи слід студентам конспектувати лекції?». Різні викладачі мають різні точки зору на ці проблеми. На наш погляд, студенти повинні записувати основні тези лекції, але викладач не повинен перетворювати лекцію в диктант.

З метою удосконалення методики проведення лекції бажано вивчати і творчо використовувати зарубіжний досвід проведення лекційних занять. Так, практика вищої школи у Великій Британії передбачає наступні варіанти навчання:

- основою є лекції, а тьюторські (індивідуальні) заняття і семінари виконують допоміжну роль;
- тьюторські заняття є основною формою навчання у вищій школі, тоді як лекціям і семінарам відводять допоміжні функції.

На думку англійських педагогів тьюторство (англ. tutor – спостерігаю, пікуюсь) є найціннішим методом навчання у вищій школі, адже це: по-перше, регулярні заняття викладача-наставника з 1-2 студентами (в певних університетах – 5-6 студентів), по-друге, тьютор є консультантом студента, що допомагає молодій людині у навчанні, житті,